

ӘӨЖ 159.922.8:37.015.3

МРНТИ 14.01.11

DOI 10.56525/ABWF3671

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСӨСПІРІМДЕР АРАСЫНДАҒЫ СУИЦИДТІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕБЕПТЕРІ МЕН АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

Аманқосова А.Қ., Шарипова А.Б., Каракулова М.С., Нурова К.С.

Есенов университеті, Ақтау, Қазақстан

e-mail: ayagoz.amankossova@yu.edu.kz, aigerim1.sharipova@yu.edu.kz,

marzhan.karakulova@yu.edu.kz, kunduz.nurova@yu.edu.kz

Аңдатпа. Мақалада Қазақстандағы жасөспірімдер арасындағы суицидтік мінез-құлықтың психологиялық, әлеуметтік және педагогикалық себептері кешенді түрде талданады. Зерттеу барысында жасөспірімдердің эмоционалды тұрақсыздығы, әлеуметтік қолдаудың жеткіліксіздігі, отбасындағы қарым-қатынастың бұзылуы және мектеп ортасындағы психологиялық қызметтің әлсіздігі суицидтік тенденциялардың негізгі факторлары ретінде айқындалды. Сонымен қатар, қазіргі қоғамдағы әлеуметтік желілердің ықпалы, буллинг пен кибербуллинг жағдайлары, құрдастар арасындағы түсініспеушілік пен жалғыздық сезімі жасөспірімдердің психоэмоционалдық жағдайына кері әсер ететіні қарастырылды. Әлеуметтік қысым, оқу үлгеріміне байланысты стресс, ата-аналардың шамадан тыс талап қоюы және болашаққа деген сенімсіздік те суицидтік ойлардың қалыптасуына ықпал ететін маңызды факторлар ретінде сипатталады. Жасөспірімдердің ішкі күйзелістерін дер кезінде анықтамау мен психологиялық көмектің уақытылы көрсетілмеуі мәселенің тереңдеуіне әкелетіні де зерттеуде ерекше атап өтіледі.

Авторлар суицидтің алдын алу жүйесін жетілдіру үшін ата-аналар мен мектеп арасындағы өзара байланысты күшейтудің, педагогтар мен психологтардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың және жасөспірімдердің өмірлік дағдыларын дамыту бағдарламаларын енгізудің маңыздылығын атап өтеді. Сондай-ақ білім беру ұйымдарында психологиялық қолдау қызметін жүйелі ұйымдастыру, тәуекел тобындағы балаларды ерте анықтау және олармен жеке профилактикалық жұмыстар жүргізу қажеттілігі көрсетілген. Жасөспірімдердің бос уақытын тиімді ұйымдастыру, сенім телефондары мен онлайн психологиялық кеңес беру қызметтерін қолжетімді ету мәселелері де зерттеуде қарастырылған. Сонымен қатар, мектептерде тренингтер, психологиялық семинарлар және ата-аналарға арналған ағартушылық жұмыстар жүргізудің маңызы көрсетілген.

Зерттеу нәтижелері эмоционалды сауаттылықты арттыру, психологиялық резиленттілікті дамыту және позитивті өмірлік ұстаным қалыптастыру арқылы суицидтің алдын алу тиімді жүзеге асатынын дәлелдейді. Авторлар жасөспірімдердің психикалық денсаулығын сақтау қоғамның, отбасының және білім беру жүйесінің ортақ жауапкершілігі екенін атап көрсетеді. Мақалада ұсынылған ғылыми тұжырымдар мен практикалық ұсыныстар білім беру мекемелерінде, психологиялық орталықтарда және әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарда қолдануға бағытталған. Бұл ұсыныстардың практикалық маңызы жоғары деп бағаланады.

Түйін сөздер: суицид, жасөспірім, психологиялық дағдарыс, алдын алу, педагогикалық қолдау, эмоционалды интеллект, өмірлік дағдылар, психологиялық қызмет.

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы жаһандану, әлеуметтік желілердің ықпалы және рухани құндылықтардың әлсіреуі жастар психикасына тікелей әсер етіп отыр [1]. Қазақстанда соңғы жылдары жасөспірімдер арасындағы суицид деңгейінің көтерілуі – ұлттық

деңгейдегі әлеуметтік және психологиялық қауіптің өзекті мәселесі [2].

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) 2023 жылғы деректеріне сәйкес, әлемде әрбір 40 секунд сайын бір адам өз-өзіне қол жұмсайды, ал олардың шамамен 14%-ын 15–24 жас аралығындағы жастар құрайды [1]. Қазақстан Республикасының ресми статистикасына сәйкес, 2024 жылы 18 жасқа дейінгі 200-ден астам жасөспірім суицид әрекетіне барған [2]. Бұл көрсеткіш нақты жағдайдан әлдеқайда аз болуы мүмкін, себебі көптеген оқиғалар тіркелмейді немесе жасырын қалады.

Суицидтік мінез-құлықтың табиғаты көпқырлы және күрделі. Ол биологиялық, психологиялық, әлеуметтік және мәдени факторлардың өзара әрекеттесуінен туындайды [5]. Э. Дюркгейм өз еңбегінде суицидті әлеуметтік байланыстардың әлсіреуімен байланыстыра отырып, қоғамның рухани дағдарысының көрінісі ретінде сипаттайды. Ал Э. Шнейдман суицидті «тұлғаның шешілмеген психологиялық азабының нәтижесі» деп бағалайды [6].

Қазақстандық зерттеушілер де бұл құбылыстың психологиялық және педагогикалық астарын зерттеп, эмоционалды сауатсыздық пен ата-аналық қолдаудың жеткіліксіздігін негізгі триггер факторлар ретінде атап өтеді [3].

Сондықтан зерттеудің өзектілігі – жасөспірімдер арасындағы суицидтің алдын алу жүйесін психологиялық және педагогикалық тұрғыдан талдап, нақты тиімді ұсыныстар әзірлеу қажеттілігінде.

Мақаланың мақсаты – жасөспірімдер арасындағы суицидтің психологиялық-педагогикалық себептерін айқындап, оны болдырмау жолдарын ұсыну.

Міндеттері:

суицидтік мінез-құлықтың психологиялық және әлеуметтік табиғатын талдау; отбасы мен мектептің өзара ықпалын анықтау;

алдын алу және психологиялық қолдау жүйесінің тиімді моделін ұсыну.

Зерттеу жұмысының теориялық негізі ретінде отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері, ДДҰ және ҚР Оқу-ағарту министрлігінің ресми құжаттары пайдаланылды [2].

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды:

- теориялық талдау (ғылыми еңбектер мен статистикалық деректерді салыстыру);
- эмпирикалық бақылау және педагогикалық байқау әдісі;
- сауалнама мен сұхбат әдісі (мектеп және колледж оқушылары, ата-аналар,

педагогтар арасында);

- контент-талдау (интернет және әлеуметтік желілердегі ақпараттың мазмұнын талдау).

Материал ретінде ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің 2020–2024 жылдар аралығындағы ресми статистикасы [1], педагогикалық және психологиялық зерттеулер [3;7], сондай-ақ практикалық тәжірибелер пайдаланылды.

1. Суицидтік мінез-құлықтың психологиялық сипаты.

Жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқы көбінесе тұлғаишілік қарама-қайшылықтармен, эмоционалдық қысыммен және өмірлік қиындықтарға төзімділіктің төмендігімен байланысты. Психологтар мұндай мінез-құлықтың астарында «дистресс» (терең психикалық күйзеліс) және «фрустрация» (мақсатқа жете алмаудан туындаған көңіл толмаушылық) сияқты психологиялық күйлердің жатқанын атап өтеді. Бұл жағдайларда жасөспірімнің ойлау жүйесі иррационалды сипат алып, мәселенің шешімін тек өмірмен қош айтысуда көруі мүмкін.

Суицидтік әрекетке бейім тұлғаларда келесі ерекшеліктер жиі байқалады:

- өзін басқаларға қажетсіз сезіну, әлеуметтік оқшаулану;
- болашаққа сенімсіздік пен үмітсіздік;
- өз өміріне бақылау жоғалту сезімі;
- эмоционалдық шаршау мен өмірден ләззат алмау [9].

Психологиялық зерттеулер көрсеткендей, суицидтік ойлардың қалыптасуы көбіне

ұзақ уақыт бойы жиналған стресс пен ішкі жанжалдың нәтижесі болып табылады. Бұл кезде жасөспірім өз проблемасын сөзбен жеткізе алмай, үнсіз күйзеліс жағдайында болады.

Сондықтан ата-аналар мен педагогтардың эмоционалды белгілерге (мысалы, тұйықталу, ұйқының бұзылуы, сабаққа қызығушылықтың төмендеуі, болашақ туралы пессимистік пікірлер) назар аударуы өте маңызды.

Франклдың «өмірдің мәнін іздеу» тұжырымдамасына сүйенсек, суицидтің алдын алу адамның өмірлік мағынасын қайта табуына жағдай жасаумен тікелей байланысты. Ал когнитивтік бағыт өкілдері (А. Бек, Э. Эллис) суицидтік ойлардың негізінде иррационалды сенімдер мен теріс өзіндік бағалау жатқанын дәлелдейді. [11]

Сонымен қатар қазіргі нейропсихологиялық зерттеулер (Р. Льюис, 2020) жасөспірімдерде мидың эмоционалды орталықтары (амигдала, гиппокамп) мен рационалды басқару аймақтарының (маңдай бөлігі) арасындағы байланыс әлі толық жетілмегенін айтады. Бұл олардың эмоцияны басқарудағы әлсіздігін түсіндіреді.

Осыған байланысты, суицидтік мінез-құлықтың психологиялық сипатын түсіну – тек клиникалық мәселе емес, ол тұлғаның әлеуметтік және рухани дамуына тікелей әсер ететін күрделі психологиялық-педагогикалық құбылыс болып табылады. [3,14]

2. Әлеуметтік және отбасылық факторлар.

Суицидтік әрекеттердің көпшілігі әлеуметтік қарым-қатынастардың бұзылуымен байланысты. Отбасындағы конфликтілер, ата-аналық немқұрайлылық, зорлық-зомбылық, ажырасу және материалдық қиындықтар жасөспірімнің психологиялық күйін әлсіретеді.

Психологиялық зерттеулер көрсеткендей:

- ата-аналар тарапынан эмоционалды жылулық жетіспейтін отбасыларда суицид қаупі 2,5 есе жоғары;
- ата-анасы жиі ұрыс-керіске түсетін немесе ажырасқан отбасындағы балалардың 40%-ында өзін-өзі кінәлау сезімі байқалады;
- ата-аналар тарапынан жоғары талап пен қысым баланың өзін-өзі бағалауын төмендетеді.

Жасөспірімдер көбіне ата-анамен ашық сөйлесуден қашады, себебі түсінбеушіліктен қорқады. Осы себепті отбасы мүшелері арасындағы эмоционалды байланысты күшейту – басты профилактикалық бағыттардың бірі [9].

3. Мектеп ортасы және педагогикалық ықпал.

Білім беру ұйымдары — жасөспірім өмірінің маңызды бөлігі. Мектептегі буллинг, құрдастар арасындағы келемеж немесе психологиялық қысым суицидтік ойларға итермелейтін негізгі факторлар қатарында.

Педагогтар мен сынып жетекшілер суицидтің ерте белгілерін байқай алуы үшін арнайы психологиялық білімге ие болуы тиіс [4,14]. Мектеп психологының рөлі тек кеңес берумен шектелмей, оқушылардың эмоционалды дамуын жүйелі бақылауға бағытталуы қажет.

Мектеп деңгейіндегі ұсыныстар:

- «Сенім бұрышы» мен анонимді кеңес беру жүйесін енгізу;
- Оқушылардың психоэмоциялық жағдайын бағалайтын диагностикалық карталар жүргізу;
- «Өмір құндылығы» тақырыбында сынып сағаттарын ұйымдастыру;
- Құрдастар арасындағы мейірімділік пен эмпатия мәдениетін тәрбиелеу;
- Психологиялық тренингтер мен арт-терапия сабақтарын өткізу.

4. Ақпараттық кеңістік және медиа әсер.

Қазіргі жасөспірімдердің өмірінде интернет пен әлеуметтік желілер маңызды орын алады. Алайда бұл кеңістікте суицидті насихаттайтын немесе «романтикалық» сипатта көрсететін қауіпті контент жиі кездеседі [7].

Мысалы, «Синий кит», «Тихий дом» сияқты қауіпті онлайн ойындар балаларды психологиялық тұрғыдан манипуляциялау арқылы суицидке итермелеген [1]. Осы тұрғыда медиа сауаттылық пен цифрлық этиканы дамыту — уақыт талабы.

Мектептер мен ЖОО-ларда цифрлық психогигиена курстарын енгізу, әлеуметтік желілердегі қауіпті контентті анықтайтын автоматтандырылған фильтрлер орнату маңызды [12,13].

5. Алдын алу және психологиялық қолдау жүйесін жетілдіру.

Жасөспірімдер арасындағы суицидтің алдын алу кешенді тәсілді талап етеді. Оның негізгі бағыттары мыналар: Психологиялық қызметті күшейту:

- Мектеп психологтарының санын арттыру және жүктемесін азайту;
- Психологтарды кәсіби қайта даярлау, эмоционалды күйзеліс белгілерін анықтау дағдыларын дамыту;

● Қашықтықтан психологиялық көмек көрсететін онлайн-платформаларды құру. Ата-аналармен серіктестік:

- Ата-аналарға арналған психологиялық сауаттылық курстары;
- «Отбасылық кеңес» жобасын енгізу (ата-ана – бала – психолог үштігі);
- Эмоционалды байланыс пен сенімді қарым-қатынас орнату тренингтері. Қоғамдық деңгейдегі қолдау:

● Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы позитивті өмірлік ұстанымды насихаттау;

● Өмірдің мәні, үміт пен сүйіспеншілік тақырыптарында әлеуметтік роликтер мен театрландырылған қойылымдар өткізу;

- «Өмір – қымбат сый» атты ұлттық профилактикалық бағдарлама әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері. Зерттеу барысында 14–18 жас аралығындағы 250 жасөспірімге, 80 ата-анаға және 60 педагогқа сауалнама мен сұхбат жүргізілді. Нәтижесінде келесі негізгі тенденциялар анықталды:

Эмоционалды күй мен суицидтік ойлардың байланысы. Жасөспірімдердің 46%-ы жиі күйзеліс, жалғыздық немесе мазасыздық сезімін бастан кешіретінін мойындады. Ал олардың 21%-ында өмірден түңілу немесе болашаққа сенімсіздік белгілері байқалды. Бұл психологиялық тұрақсыздық пен фрустрацияның суицидтік ойлардың пайда болуына әсерін дәлелдейді.

Отбасылық фактордың әсері. Зерттеуге қатысқан ата-аналардың 37%-ы баласымен ашық психологиялық қарым-қатынас орнатудың қиындығын атап өтті. Эмоционалды қолдау көрсетілмеген отбасыларда жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы төмен, ал өмірлік қиындықтарда көмек сұрауға дайындық деңгейі әлсіз болып шықты.

Мектеп ортасының рөлі. Мұғалімдер мен сынып жетекшілердің 62%-ы оқушылар арасындағы эмоционалды мәселелерді уақытылы байқай алмайтынын, ал 48%-ы суицидтің ерте белгілерін анықтау әдістемесін білмейтінін айтты. Бұл мектеп психологтарының кәсіби жүктемесінің көптігі мен алдын алу жүйесінің жеткіліксіздігін көрсетеді.

Ақпараттық кеңістік ықпалы. Жасөспірімдердің 73%-ы әлеуметтік желілерді күніне 4 сағаттан артық қолданатынын, ал олардың 19%-ы өздерін «онлайн қысымға» ұшырағанын мәлімдеді. Суицидтік контент пен агрессивті онлайн қауымдастықтар жастардың эмоционалды тұрақтылығына теріс әсер ететіні байқалды.

Психологиялық көмекке жүгіну ерекшелігі. Респонденттердің тек 12%-ы ғана мектеп психологына жүгінген, ал көпшілігі (65%) «мәселені өзім шешемін» немесе «ешкім көмектесе алмайды» деп есептеген. Бұл қоғамдағы психологиялық қызметке сенімнің төмен екенін аңғартады.

Жүргізілген талдау нәтижесінде суицидтің алдын алуда тиімді үш бағыт анықталды:

- Эмоционалды сауаттылықты арттыру бағдарламалары – оқушыларға өзін-өзі реттеу және стресс-менеджмент дағдыларын үйрету;

- Отбасылық психологиялық серіктестікті дамыту – ата-аналарға арналған тренингтер мен кеңес беру жүйесін күшейту;

- Мектептік профилактикалық модельді жетілдіру – педагогтар мен психологтарға арналған біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру және «сенім орталықтарын» құру.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жасөспірімдердің өмірге құндылықтық көзқарасын қалыптастыру, олардың эмоционалды резилиенттілігін арттыру және әлеуметтік қолдау жүйесін нығайту — суицидтік мінез-құлықтың алдын алудың ең тиімді жолдары болып табылады.

Қорытынды. Жасөспірімдер арасындағы суицид — қоғамның рухани және әлеуметтік денсаулығының айнасы [1]. Бұл құбылыстың алдын алу жеке адамның емес, бүкіл қоғамның ортақ міндеті.

Зерттеу нәтижесінде анықталғандай, суицидтік мінез-құлықтың алдын алу тиімді болуы үшін төмендегідей шаралар кешені қажет:

- мектептерде тұрақты психологиялық мониторинг жүргізу;
- ата-аналар мен педагогтардың психологиялық мәдениетін арттыру;
- жастардың өмірге деген құндылықтық көзқарасын қалыптастыру;
- ақпараттық кеңістікте психологиялық қауіпсіздік саясатын дамыту.

Суицидтің алдын алу — тек медициналық емес, педагогикалық және әлеуметтік міндет. Әр бала өз өмірінің мәнін түсінетін, өзіне сенімді, қоғамда өз орнын таба алатын жағдайда тәрбиеленуі тиіс [8].

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ). *Suicide worldwide in 2023: Global health estimates*. Geneva: WHO, 2023.
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. *Жасөспірімдер арасындағы суицидтің алдын алу жөніндегі әдістемелік нұсқаулық*. — Астана, 2023.
3. Аманжолова А.Ж. *Жасөспірімдер психологиясы және мінез-құлық ауытқулары*. — Алматы: Қазақ университеті, 2022.
4. Нұртаева С. *Психологиялық қызмет жүйесінде суицидтің алдын алу*. — «Білім және ғылым», №4, 2024.
5. Durkheim, É. *Le Suicide: Étude de sociologie*. — Paris: PUF, 1951.
6. Шнейдман Э. *Смысл самоубийства*. — Москва: Смысл, 2002.
7. Beketova, L., & Omarova, Z. (2023). *Youth Mental Health and Suicide Prevention in Kazakhstan. Journal of Psychology and Education*, 17(2), 45–58.
8. Қалиева М. *Мектеп оқушыларының психологиялық әл-ауқаты мен өмірге құндылық көзқарасын дамыту жолдары*. — «Педагогика және психология», №3, 2024.
9. Назарбаева С. *Өмірге құштарлық және рухани жаңғырудың психологиялық негіздері*. — Алматы: Рух-Береке, 2021.
10. Павлова А. *Психологиялық резилиенттілік және стресс-менеджмент*. — Астана: НұрПсихология орталығы, 2022.
11. Joiner, T. *Why People Die by Suicide*. — Harvard University Press, 2005.
12. Lester, D. *Suicide Prevention: Resources and Research*. — New York: Routledge, 2020.
13. Көкшеева З.Т., Фрустрация жағдайындағы студенттерге психологиялық қолдау көрсету.-Ақтау,YSJ №2(47), 2024.
14. Джанисенова А.М., Шарипова А.Б., Оразбекова А.Қ. , Темиргалиев Б.Е. Қазақстандағы жоғары оқу орындарындағы инклюзивті білім беруге әлеуметтік-психологиялық қолдау көрсету.- Ақтау,YSJ №1(50), 2025.

REFERENCES:

1. World Health Organization (WHO). *Suicide Worldwide in 2023: Global Health Estimates*. Geneva: WHO, 2023.

2. Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan. Methodological Guidelines for the Prevention of Suicide among Adolescents. Astana, 2023.
3. Amanzholova, A.Zh. Adolescent Psychology and Behavioral Disorders. Almaty: Kazakh University, 2022.
4. Nurtaeva, S. Suicide Prevention in the System of Psychological Services. Education and Science, No. 4, 2024.
5. Durkheim, É. Le Suicide: Étude de sociologie. Paris: PUF, 1951.
6. Shneidman, E. The Meaning of Suicide. Moscow: Smysl, 2002.
7. Beketova, L., & Omarova, Z. (2023). Youth Mental Health and Suicide Prevention in Kazakhstan. Journal of Psychology and Education, 17(2), 45–58.
8. Kaliyeva, M. Ways to Develop the Psychological Well-being and Life Values of School Students. Pedagogy and Psychology, No. 3, 2024.
9. Nazarbayeva, S. The Psychological Foundations of the Desire for Life and Spiritual Renewal. Almaty: Rukh-Bereke, 2021.
10. Pavlova, A. Psychological Resilience and Stress Management. Astana: NurPsychology Center, 2022.
11. Joiner, T. *Why People Die by Suicide*. – Harvard University Press, 2005.
12. Lester, D. *Suicide Prevention: Resources and Research*. – New York: Routledge, 2020.
13. Koksheeva Z. T., providing psychological support to students in a state of frustration. – Aktau, YSJ №2 (47), 2024.
14. Dzhanisenova a.m., Sharipova A. B. , Orazbekova A. K., Temirgaliyev B. E. socio-psychological support for inclusive education in higher educational institutions in Kazakhstan. – Aktau, YSJ №1 (50), 2025.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ И ПУТИ ПРОФИЛАКТИКИ СУИЦИДА СРЕДИ ПОДРОСТКОВ В КАЗАХСТАНЕ

Аманкосова А.К., Шарипова А.Б., Каракулова М.С., Нурова К.С.

Университет Есенова, Актау, Казахстан

e-mail: ayagoz.amankossova@yu.edu.kz, aigerim1.sharipova@yu.edu.kz,
marzhan.karakulova@yu.edu.kz, kunduz.nurova@yu.edu.kz

Аннотация. В статье комплексно анализируются психологические, социальные и педагогические причины суицидального поведения среди подростков в Казахстане. В ходе исследования были выявлены эмоциональная нестабильность подростков, недостаточность социальной поддержки, нарушение семейных взаимоотношений и слабость психологической службы в школьной среде как основные факторы суицидальных тенденций. Кроме того, рассматривается влияние социальных сетей, буллинга и кибербуллинга, непонимания среди сверстников и чувства одиночества, оказывающих негативное воздействие на психоэмоциональное состояние подростков. Социальное давление, стресс, связанный с учебной успеваемостью, чрезмерные требования со стороны родителей и неуверенность в будущем также описываются как важные факторы формирования суицидальных мыслей. Особо отмечается, что несвоевременное выявление внутренних переживаний подростков и отсутствие своевременной психологической помощи приводят к усугублению проблемы.

Авторы подчеркивают важность укрепления взаимодействия между родителями и школой, повышения профессиональной компетентности педагогов и психологов, а также внедрения программ развития жизненных навыков подростков для совершенствования системы профилактики суицида. Также указывается необходимость системной организации психологической поддержки в образовательных учреждениях, раннего выявления подростков из группы риска и проведения с ними индивидуальной профилактической работы. Рассматриваются вопросы эффективной организации досуга подростков, доступности телефонов доверия и онлайн-психологического консультирования. Кроме того, подчеркивается значение проведения тренингов, психологических семинаров и просветительской работы с родителями в школах.

Результаты исследования доказывают, что профилактика суицида может эффективно осуществляться через повышение эмоциональной грамотности, развитие психологической устойчивости и формирование позитивной жизненной позиции. Авторы отмечают, что сохранение психического здоровья подростков является общей ответственностью общества, семьи и системы образования. Представленные в статье научные выводы и практические рекомендации предназначены для применения в образовательных учреждениях, психологических центрах и социально-педагогической деятельности. Практическая значимость данных рекомендаций оценивается как высокая.

Ключевые слова: суицид, подросток, психологический кризис, профилактика, педагогическая поддержка, эмоциональный интеллект, жизненные навыки, психологическая служба.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CAUSES AND PREVENTION OF SUICIDE AMONG ADOLESCENTS IN KAZAKHSTAN

A.K. Amankossova, A.B. Sharipova, M.S. Karakulova, K.S. Nurova

Yessenov University, Aktau, Kazakhstan

e-mail: ayagoz.amankossova@yu.edu.kz, aigerim1.sharipova@yu.edu.kz,
marzhan.karakulova@yu.edu.kz, kunduz.nurova@yu.edu.kz

Abstract. The article comprehensively analyzes the psychological, social, and pedagogical causes of suicidal behavior among adolescents in Kazakhstan. The study identified emotional instability, insufficient social support, disrupted family relationships, and weak psychological services in schools as the main factors contributing to suicidal tendencies among adolescents. In addition, the influence of social media, bullying and cyberbullying, peer misunderstanding, and feelings of loneliness on adolescents' psycho-emotional well-being is examined. Social pressure, academic stress, excessive parental expectations, and uncertainty about the future are also described as significant factors contributing to the development of suicidal thoughts. The study particularly emphasizes that the untimely identification of adolescents' internal emotional struggles and the lack of timely psychological assistance may aggravate the problem.

The authors highlight the importance of strengthening cooperation between parents and schools, improving the professional competence of teachers and psychologists, and implementing life-skills development programs for adolescents in order to improve the suicide prevention system. The article also stresses the need for systematic psychological support services in educational institutions, early identification of adolescents at risk, and individual preventive work with them. Issues related to organizing adolescents' leisure time effectively, as well as increasing access to helplines and online psychological counseling services, are also discussed. Furthermore, the importance of conducting training sessions, psychological seminars, and educational activities for parents in schools is emphasized.

The research findings demonstrate that suicide prevention can be effectively achieved through improving emotional literacy, developing psychological resilience, and fostering a

positive outlook on life. The authors conclude that maintaining adolescents' mental health is a shared responsibility of society, families, and the education system. The scientific conclusions and practical recommendations presented in the article are intended for application in educational institutions, psychological centers, and socio-pedagogical practice. The practical significance of these recommendations is considered to be high.

Keywords: suicide, adolescent, psychological crisis, prevention, pedagogical support, emotional intelligence, life skills, psychological service.